

Opettaja – oman tarinansa näkijä vai tekijä?

Annukka Tapani

Tiivistelmä

Opettaja 1970-luvulla oli varsin erilainen toimija kuin opettaja 2010-luvulla: erilaista oli auktoriteettiasema, opetusmenetelmät, suhde oppijoihin. Muutosta on tällä aikavälillä tapahtunut yhteiskunnassa, työelämässä, perheissä ja koulutuksessa. Muutos näkyy opettajan toiminnassa ja artikkelini lopputulemana uskallankin väittää, että opettajalla on mahdollisuus olla oman tarinansa tekijä.

Asiasanat: opettajuus, muutos, tulevaisuus

Lähdetään tarinamatkalle

Artikkeli on kirjoitettu tämän lauseen innoittamana: ”nyt olen opettaja, ennen olin työelämässä”. Mieltäni opettajankouluttajana alkoi vaivata, onko opettajuus irrallista yhteiskunnasta, voiko opettaja vain opettaa, välittämättä siitä, mitä muualla tapahtuu ja onko opettajuus vai yhteiskunnallisten muutosten heijastelua ja ajan virrassa ajalehtimistä, reagointia siihen, mitä ympäristössä tapahtuu. Tarkastelen artikkelissa opettajuutta viidellä vuosikymmenellä laatimieni tarinoiden perusteella. Tarinoissa nostan keskiöön aikakausien hyvin yleisen tason ilmiöitä, ”ilmassa liikkuvia” trendejä, asioita, joita jokainen vuosikymmenellä elänyt ja koulua käynyt voi tunnistaa tai muistaa. Tarinoissa näkyy myös koulutuskentän painotuksen muutos peruskoulun tulosta ammatillisen koulutuksen kehittämiseen ja ammattikorkeakoulun syntyyn. Lopputulemana nostan esiin, että opettajalla on mahdollisuus olla oman tarinansa tekijä, oman toimijuutensa subjekti. Miten tähän päädyin, lähdetään tarkastelemaan sitä tarinallisesti.

Viisi tarinaan opettajuudesta

Opettaja 1 1970-luku

Tiedän tarkasti, mitä oppilaitteni tulee oppia: perustaitoja. On tärkeää, että hallitsen itse, mitä opetan, koska johdan oppimista. Opettajuus on minulle erityinen haaste, suorastaan kutsumus. Opettajan kunnioitus on kaiken toiminnan a ja o. Monet äidit ovat menneet töihin ja ovat aktivoituneita yhteiskunnassa. Yhteiskunta kaikkineen vaikuttaa perhe-elämään ja sitä kuvaa esimerkiksi terveydenhuollon kehittyminen. Yhä enemmän oppilaiden vanhemmat työskentelevät tehtaissa, maatalousvaltaisuus on vähentynyt. Nykyään työ- ja vapaa-aika halutaan erottaa toisistaan. Opettajan työtä määrittää suuret ryhmäkoot ja yhtenä rintamana eteneminen. Kaikki oppivat samat asiat ja minä opettajana johdan oman luokkani oppimista.

Opettaja 2 1980-luku

Tuntuu, etten millään pysty hallitsemaan kaikkea tietoa, mitä oppilaille pitäisi jakaa. Siksi täytyy turvautua kollegoiden apuun. Yhteistyön kautta pääsee osallistumaan ja vaikuttamaan oman työn kehittämiseen, se lisää hyvinvointia. Uusia haasteita tuo mukanaan uudenlainen ammatillisen koulutuksen järjestelmä. Yhteiskunnassa menee hyvin, sen vuoksi onkin vaikeaa kasvattaa oppijoita ruokakulttuureihin: ruokaa pitää kunnioittaa ja syödä loppuun, totutella raasteisiin. Minne ovat kadonneet ne punaposkiset reippaat lapset; niiden tilalla näen luokassani kalpeita lasisilmiiä. Oppilaat eivät kuulemma enää harrasta pihapelejä ja kiipeilytelineitä, vaan videopelejä. Viikonloppuisin monet vuokraavat videoita. Eräaseen luokkaan on meillä hankittu mikro-mikot. Kerran me niitä oppilaiden kanssa kokeiltiin, mutta kun yhtä aikaa oltiin koneilla, niin koneet menivät jumiin ja oli pakko päästää oppilaat välitunnille. Tuntuu ihan turhalta tuollainen science fiction sotkettuna tähän koulutusmaailmaan.

Opettaja 3 1990-luku

Kutsun itseäni eksperttiopettajaksi: minulla on tieto oppilaista, opetussuunnitelmista, opetusjärjestelyistä ja opetuksen suunnittelusta. Oppijoissa tapahtunut muutos kertoo tapahtumista perheissä ja yhteiskunnassa: on juurettomuutta, epävarmuutta, kilpailuhenkeä, teknologiauskoa, materialismia. Oppilaat vertailevat perheidensä autoja ja vaatteitaan. Laman jäljiltä yhteiskunnassa jyllää individualismi, tärkeää on, että ”minä pärjään”. Työpaikoilla kuitenkin korostetaan ryhmätyötaitoja ja muutoksen hallintaa. Teknologiausko konkretisoituu siinä, että minun opettajanakin pitää olla koko ajan tavoitettavissa. Siksi minulle on annettu matkapuhelin ja sähköposti. Muutoksesta puheen ollen, koulutuskentälle on tullut uusi toimija, ammattikorkeakoulut. Saas nähdä, kuinkahan käy.

Opettaja 4 2000-luku

Välillä ihmettelen, olenko opettaja, pappi vai poliisi, ainakin enenevässä määrin kasvattaja. Perheen merkitys on hämärtynyt ja kasvatusvastuu on siirtynyt minulle. Samoin yhteiskunnallinen tehtävä painottuu, sillä kukaan muu ei opeta ”kansalaistaitoja”. Yhteiskunnassa painotetaan yhteisöllisyyttä ja turvallisuushakuisuutta. Oppijat liikkuvat erilaisissa verkko-yhteisöissä. Työelämässä yhteisöllisyyttä luodaan intrajärjestelmillä ja se lienee pakkokin, sillä yhä isompia komplekseja syntyy muun muassa koulutuskentällä. Ei voida enää opettajakunnan kesken kokoontua kahvihuoneisiin, vaan videovälitteisyys on päivän sana. Kaikessa työelämässä tärkeitä ovat verkostot, työskentely tiimeissä, akateemisen koulutuksen painotus. Myös ammatillisen koulutuksen tutkimukset on muutettu kolmivuotisiksi. Meitä opettajia on kehoitettu työskentelemään tiimeissä, mutta, no, joidenkin kanssa sentään vaihdetaan materiaaleja ja vähän ajatuksiakin, opettamisesta ja oppilaistakin. Kai se on sitä tiimityötä sitten.

Opettaja 5 2010-luku

Minun oppijoitani voisi luonnehtia ”diginatiiveiksi” ja ”kosketusnäyttökakaroiksi”. Työssäni korostuu moniammatillinen, monialainen yhteistyö. Pitää löytää ”oikeita” ihmisiä, sillä koulutus on hyvin eriytynyttä ja osaajat sektoroituneita. Nykyään mahdollistamme yksilöllisiä opintopolkuja ja kannustammekin niihin. Monenlaista osaamista tarvitaan verkostoissa, sillä kukaan ei yksin hallitsemaan kaikkea tietoa. Työryhmissä, sanoisinko niitä välillä kahvikerhoiksi, tulee istuttua paljon. Koko yhteiskunta on monimutkaistunut: puhutaan tietoyhteiskunnasta ja informaatioyhteiskunnasta. Puhutaan yhtäältä muutoksen hallinnasta, toisaalta hallitsemattomuudesta. Yhteiskunta on kahtiajakautunut: maassamme on myös köyhyyttä ja pitkäaikaistyöttömyyttä, yksinäisyyttäkin, vaikka yhteisöllisyys on julkipuheessa jo kulunut sananparsiksi. Toisaalta koulutettu työvoima liikkuu hyvien työtehtävien pariin kasvukeskuksiin. Itseä huolettava lasten lisääntynyt ruutuaika, liikkumattomuus ja sosiaalinen eriytyminen. Oppimisessa puhutaan paljon verkko-opettamisesta ja opettajan pitää ottaa myös nuo taidot haltuunsa. Valmentajuus korostuu. Väistämättä joskus ajattelen, kuinka kiva olisi joskus opettaa ja keskittyä ”olennaiseen”.

(tarinoiden lähteet: Helkama&Seppälä 2005; Kolbe 2004; Lehtinen 2005; Teikari 2003; Vesterinen 2012; Tapani 2013a; Tapani 2013b; Kukkonen et al 2014; Tapani et al 2015.)

Metatarinoiden kertomaa

Opettajien tarinoista voidaan kiinnittää huomio puheeseen yhteiskunnasta ja työelämästä: ne seuraavat toisiaan käsi kädessä lukuunottamatta 1990-lukua, jolloin yhteiskunnassa oli vallalla individualismin korostus, mutta työelämässä nostettiin esiin ryhmässä toimiminen; yhteiskunnasta ja perheistä: esimerkiksi 1990-luvulla perheiden tasolla on vallalla epävarmuus ja juurettomuus, joka heijastellee individualistista yhteiskunnallista tilannetta; toisaalta 2000-luvun yhteisöllisyyspuhe on vastausta perheiden merkityksen ja kasvatusvastuun hämärtymiseen. Koulutuskenttä on ollut jatkuvassa muutoksen tilassa. 1990-lukua voidaan pitää opettajuudessa käännekohtana: silloin alkoi lisääntyä opettajien yhteiskunnallisen toiminnan merkitys ja kysymys, kuka kasvattaa. Siihen asti tätä kysymystä ei juuri tarvinnut pohtia, koululla oli oma sivistystehtävänsä ja muilla toimijoilla, kuten perheillä, omansa.

Sen sijaan kollektiivisuuden tarve kulkee opettajien kohdalla eri aikajanassa kuin muilla sektoreilla. Opettajien yhteistyön tarve on ollut esillä jo 1980-luvulla, kun kompleksista tiedon määrää ei enää ole pystytty hallitsemaan yksin. Opettajan työn muutos on suuri: massatuotannon luokkahuoneopettajuudesta valmentajaksi.

Tulevaisuuden tarinaa tekemässä: opettaja 6 vuonna 20xx

Mikään, paitsi muutos ei ole pysyvää. Opiskelijani voivat oppia kaikkialla, ajasta ja paikasta riippumatta. Minusta on tullut ubiikkiope, joka tekniikan avulla olen läsnä heidän oppimisessaan. Tosin en aina henkilökohtaisesti, sillä minulla on

laaja verkosto, jossa osaamista ja ohjausta jaetaan. Suomesta on todellakin tulossa maa, jossa koko ajan tekee mieli oppia uutta. Sitä on edesauttanut uudistunut pedagogiikka ja opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen kehittämisohjelmat samoin kuin koulurauhan parantaminen; nyt saan keskittyä perustehtävääni eli opettamiseen. On ollut hienoa osallistua täydennyskoulutuksiin, jossa minua on kannustettua ja valmennettu oman tekemiseni subjektiksi. Nyt osaan ottaa valtaa ja vastuuta omasta kehittymisestääni ja antaa sitä myös omille opiskelijoilleni. Meidät opettajat pitää valmentaa ja valmistaa tarinoidemme subjekteiksi. Täytyy kyllä tunnustaa, että yrittäjämäistä otetta tässä oman tarinan rakentamisessa tarvitaan. Onneksi on kumppanuutta, johon turvautua, teknologiavälitteisesti globaalistikin, mutta myös lähiyhteisön tasolla lokaalisti. (lähteet Helakorpi 2008, Hallitusohjelma 2015.)

Mihin suuntaan opettajat omaa tarinaansa tulevina vuosina rakentavat, millaisia oppimispolkuja ja -malleja tulevaisuuden tekijöille, osajille ja oppijoille he pystyvät rakentamaan ja mahdollistamaan, tapahtuuko kenties paluuta ”opettamisen” äärelle. Millaisia tarinoita opettajat mahdollistavat itselleen? Niitä jäämme näkemään mutta myös yhdessä tekemään.

Lähteet:

Hallitusohjelma (2015).

http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDISTETTY_netti.pdf/801f523e-5dfb-45a4-8b4b-5b5491d6cc82 luettu 4.11.2015

Helakorpi, S. (2008). Globaalit muutokset ja koulutus –alueelliseen verkostokoulutukseen. Teoksessa S. Helakorpi (toim.) Postmoderni AMMATIKASVATUS –haasteena ubiikkiyhteiskunta. HAMK Ammatillisen opettajakorkeakoulun julkaisuja 1/2008, s. 49-63. Hämeenlinna: Hämeen ammattikorkeakoulu.

Helkama, K. & Seppälä, T. (2005). Arvojen muutos Suomessa 1980-luvulta 2000 –luvulle. Sitran artikkelikokoelma.

Kolbe, L. (2004). ”Joka vitsaa säästää, se lastaan vihaa” – koti asuntona ja perhe tunneyksikkönä.

<http://laurakolbe.net/sivut2004/Suomalainen%20ja%20eurooppalainen%20koti.htm>. Luettu 20.5.2013.

Kukkonen, H., Tapani, A., Ilola, H., Joensuu, M. ja Ropo, E. (2014). Opettajaidentiteetin rakentumisen ainekset ammatillisessa opettajankoulutuksessa. Ammatikasvatuksen aikakauskirja, 16 vsk., no:2, 28-48.

Lehtinen, E. (2005). Koulutusjärjestelmä suomalaisen yhteiskunnan muutoksessa. Sitran artikkelikokoelma.

Tapani, A. (2013a). Ammatillinen opettajankoulutus liikkeessä – kohti tulevaisuuden tuulia vai tämänpäivän toisintoa? Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto, Ammattikasvatus. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/84945/gradu07009.pdf?sequence=1>

Tapani, A. (2013b). Teaching in Transition – Returning Back to Basics? Presentation in Myths and Brands in Vocational Education, Tampere, Tampereen yliopisto.

Tapani, A., Kukkonen, H. ja Lehtonen, H. (2015). ”Oppiikohan täs nyt siis mitä” - Opettajaidentiteetin rakentumiseen liittyvät tunteet yrittävyysspainotteisessa ammatillisessa opettajankoulutuksessa. Artikkelinä lähetetty arvioitavaksi Yrittäjyyskasvatuksen tutkimusseuran julkaisuun.

Teikari, V. (2003). Työpsykologian ja johtamisen perusteet. Luento 17.1.2003, Tampereen yliopisto, Hämeenlinna.

Vesterinen, S-L. (2012). Uusi sukupolvi opiskelijoina. Luento 4.12.2012, Tampereen ammattikorkeakoulu.

Kirjoittajan tiedot:

Annukka Tapani, yliopettaja, TAMK Ammattipedagoginen TKI

annukka.tapani@tamk.fi